

LA PARADOXA DEL TOT. UNA LECTURA DE VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

Quina és la possible descripció de tots els elements del món? No existeix cap taxonomia prou extensa per fer cabal d'allò que ens podríem representar com el tot, i no existeix cap classificació que pugui, senzillament, descriure'ns la simbologia del tot (ni tan sols un tot reduït, com un cap d'explorador que els indígenes han deixat a una mida portable, practicable i ridícula). Tampoc no existeix cap museu que sigui un «museu de la totalitat», un espai on puguem completar, sencera, absoluta, l'experiència històrica i cultural acumulada pels humans. L'ontologia és, doncs, una mena de frau, un intent de voler acostar-nos a la divinitat, de voler ser i abastar allò que sabem que no podem ser ni abastar. El fracàs de la torre de Babel és haver intentat dir el nom de totes les coses en totes les llengües possibles. Vet aquí una paradoxa que trobem també instal·lada al cor de la poesia de Vicent Andrés Estellés.

Llegida avui, la seva obra, dilatada, vària, contradictòria, intel·lectual, sensual, material, cosificadora, revolucionària, vital, lírica, somiadora... és com un gran museu sorprenent: un espai ple d'aparadors amb propostes antigues, amb vitrines inacabades, amb expositors genials, amb neons i arnes, però amb retolació, plàstics, fotos i música de la segona meitat del segle xx. Aquest és un museu antimuseu, un museu pedagògic, un museu de la poesia, un museu de la ciència, de la vida, i també (per què no) un museu dels horrors. Vicent Andrés Estellés escriu, de fet, per proporcionar-nos una descripció de tots els elements del món: des del món natural, o el món moral, al món més individual i al més públic (polític). I escriu per rebel·lar-se. Vet aquí: Vicent Andrés Estellés, el rebel. Vicent Andrés Estellés, el poeta que ens parla d'allò de què hom no gosa o no pot parlar, de tot allò de què, sobretot, hom no arriba mai a parlar per manca de forces, de ventall, d'horitzons en la capacitat de dir.

«Dalt una canya penjat un drap / tacat amb la darrera sang», diuen dos versos al començament del poema «L'arnat», del qual en

guardo una versió mecanografiada. Què hi fa, el drap sagnant, dalt de la canya? Ha esdevingut un estendard, un símbol. Allò que era brutor i parrac ara és una mena de bandera. Això sí que és una certesa. Tota la poesia de Vicent Andrés Estellés sembla obrar sota aquesta força: arreplegar els elements dispersos i vulgars d'un món desfet per alçarlos a una nova categoria; s'obliga a dir cadascuna de les paraules que descriurién el museu de la vida perquè el món torni a recrear-se, peça per peça, damunt el paper. Quan parem esment en un títol cabdal com *Llibre de meravelles* ens adonem, un cop més, de la paradoxa enorme d'aquesta mena d'escriptura. L'astorament del lector prové del conjunt de tots els elements que troba a les pàgines que el poeta ha anat omplint, prové d'aquesta reconstrucció d'un món esqueixat i abassegadorament gris que, en lloc de provocar-nos rebuig i distanciament, ens provoca, gràcies a la mirada de Vicent Andrés Estellés, autèntica «meravella». «El miserable bult aquell sota la manta», «però Déu està en tot», «unes veus passablement llunyanes», «la viva alegria de la virginitat», «un cadàver fosfòric»... En la crueltat esgarrifosa de la postguerra espanyola, el poeta ens fa descobrir uns cossos, unes situacions, uns amants, que són un exemple de vitalitat i apassionament, simplement perquè la seva mirada és, ella mateixa, admirable. Ens fa descobrir un paisatge detallat a pams de realisme. Podríem pensar en un primer Andrés Estellés classificable dins la poesia de denúncia «social», però crec que escau més una anàlisi feta des d'una contemporaneïtat més sofisticada i trasbalsadora.

Vicent Andrés Estellés no és ben bé un poeta esquerp, que neda a contracorrent, sinó ja un visionari d'aquest món que el segle XXI glorifica amb el nom de «mercats», tot i que, evidentment, els «mercats» en el sentit econòmic actual encara no existien els anys cinquanta, quan Andrés Estellés escriu, per exemple, els *Manuscrits de Burjassot*, *Llibre d'exilis* o «Coral romput». Som només als anys dels primers i tímids assoliments econòmics del franquisme, però la lírica d'Andrés Estellés ja ens comença a anunciar que les persones han estat substituïdes pels objectes, mentre que la seva descripció d'aquell món de meravelles sembla gairebé una burla del sistema que ha modificat (i encara haurà de modificar de manera molt més

radical) les relacions individuals i socials. Sota la força aclaparadora de molts dels poemes de l'escriptor de Burjassot trobem, doncs, una mena de vindicació de la individualitat que ara comença a quedar en entredit: ja que el món és un pur procés de producció per a una societat on tots som consumidors gregaris, anònims i incansables, la poesia pot crear un paradís propi, un nou món (el museu integral, impossible) amb tots els elements que ara ens volen fer passar per mercaderies. Altres poetes contemporanis han fet el mateix, de vegades amb l'entorn social (Tony Harrison), de vegades amb l'observació de la natura (John Ashbery), i la poesia de Vicent Andrés Estellés ho fa amb els indrets, els carrers, els cossos, els menjars, la voluptuositat, el pecat, les sines, el sexe, el record, la tradició, el pa, el bordell, la filla perduda, les lectures, les imitacions i les còpies, el voyeurisme... Ens trobem davant vitrines i vitrines on la disposició dels elements és, també, una lliçó moral perquè és una tria, un *display* i una reconstrucció. Ara els lectors som consumidors d'aquest seu mercat únic, visitants d'aquests espais on el món, tot d'una, s'erigeix com una maqueta que a poc a poc va cobrant vida.

Des d'aquesta posició la seva poesia no té res a veure amb la d'alguns grans noms del nostre segle xx (Riba, Foix, Vinyoli, Espriu, Ferrater...) i potser s'acosta més a poetes d'una generació precedent, tan diferents d'ell, però tan pròxims a la seva actitud de descobrir, a cada racó del món en què es troba submergit, un «tema», un «pretext», que amanyaga tot un subterfugi poètic que només cal gratar una mica perquè surti a la llum. Gosaria dir que l'actitud poètica, el punt de partida de la poesia de Vicent Andrés Estellés, l'acosta més a Josep Carner o a Josep M. de Sagarra que no pas als poetes suara mencionats. I aquesta seva mirada fertilitzadora el fa, de natural, més acomodatíci als topos vells i tradicionals o nous de trinca. En aquest sentit podríem dir que s'emmotlla millor a la construcció d'un imaginari literari, perquè la seva mirada no té un punt de partida personal apriorístic i prèviament establert: escriu per descobrir. En certa manera li podríem aplicar el concepte de «líquid» que emprà la sociologia contemporània, ja que la seva experiència s'adapta i encaixa en qualsevol circumstància descrita, com una mena de poe-

sia pura que, un cop fosa sota l'escalfor de la seva escriptura, s'anés emmotllant als estils, als temes, a les circumstàncies.

Recordo que quan, sota el consell de Gabriel Ferrater, vaig llegir els poemes de *Llibre de meravelles* (1971) i poc després vaig trobar l'edició de la Diputació de València de *La clau que obri tots els panys* (1971), vaig caure sota enlluernament d'aquesta poesia multiforme, temptadora, que intento descriure. La lectura de la resta de la seva obra publicada fins aleshores em va fer escriure un petit article sobre el «vòmit de la llengua»; ara diria que el vòmit de la llengua existeix en la poesia de Vicent Andrés Estellés, però que no hi és perquè sí. La raó d'una poesia com la seva, jutjada avui amb una més gran perspectiva, va més enllà de l'escriptor, dels seus propòsits i reeiximents, i ha de ser analitzada com un fenomen literari que ens serveix per parlar d'una època, d'una mena d'evolució en la mirada (o en la manera de mirar) de la nostra cultura. En aquest cas, el poeta, com a observador de la societat, és, també, per posar un exemple paradigmàtic, un observador del cos, de la passió del cos, de la irrefrenable voluptuositat de qui passeja la seva mirada pels cossos com un visitant que passejaria la mirada concupiscent per les vitrines del museu total. Aquest *flaneur*, o badoc modern, visita l'hipotètic museu no pas per reconstruir cap passat, o cap taxonomia, sinó per submergir-se en aquest món de mons i extreure'n un plaer immediat, a l'abast. El lector de Vicent Andrés Estellés no és un Goethe col·leccionista, sinó un consumidor modern que ha sortit, potser, a comprar qualsevol cosa que no necessita. Ens trobem, doncs, davant una experiència que ens transforma d'una manera diferent a com ens transforma la poesia creada sota un precepte ètic. Si de cas, podem preguntar-nos què és allò que nosaltres, lectors, guanyem en aquest procés. A la primeria podríem dir que la poesia de Vicent Andrés Estellés no ens ha servit, com requeria la tradició immediatament anterior, per «aprendre» gran cosa. No ens trobem davant posicions que serveixin de mestratge moral, o que marquin una pauta d'actuació en la vida i, per tant, donin un sentit obert d'aprenentatge. Les *Elegies de Bierville*, per exemple, són el retrat d'un creixement personal i de la reflexió sobre una època i projec-

ten la llum benefactora d'un far immarcescible sobre la consciència dels lectors contemporanis a l'obra i de les generacions de lectors que han vingut després. Però «Coral romput», *Llibre de meravelles*, *Horacianes* o *Hotel París*, per posar també exemples de títols admirables, no busquen il·luminar cap precepte ètic, ni troben ben bé l'equilibri en «la distància que hi ha entre el sentiment que la poesia exposa i el que en podríem dir el centre de la meua imaginació» (Gabriel Ferrater). I és més: el fet que Vicent Andrés Estellés no ho busqui, no vol dir —aquesta és la grandesa de la literatura— que aquest guany moral no hi sigui. Però aquí el que més ens interessa no són tant els judicis que poden aparèixer explicitats als poemes, que naturalment, hi són, sinó la força amb què el centre del poema es desplaça de l'autor cap a l'escenari i cap al lector. L'experiència del text esdevé, ràpidament, una experiència escenificada en la ment del lector que, sense l'esforç d'una decisió de preceptiva ètica, es troba divagant entre els corredors, taulells i passadissos d'aquest museu total que Vicent Andrés Estellés ofereix al seu coneixement.

Oh, Súnion! Les trompetes no perdonaven res.
Les xicones tenien les cames tremoloses.
És la debilitat. Era el sexe. És la fam.

(«Reportatge», a *Llibre de meravelles*)

En aquest cas, aquest Súnion irònic és el ball «desvergonyit, humil, pobre» de Paterna, és el lloc on el lector no ha d'arribar pensant a formar-se, sinó decidit a abandonar-se, a mirar i a fruir. El gran reeiximent de Vicent Andrés Estellés és que aquest abandonament a què arrossega els seus lectors esdevé la forma de captar-los i emmotllar-los al seu món, a la seva història personal, al seu atac sensual a la realitat, al seu neguit per apoderar-se del tot absolut. Llegim Andrés Estellés i tot d'una hem abandonat el pupitre de l'alumne i, arrabassats, estem ballant damunt la tarima amb el mestre, *som* el mestre perquè n'hem adquirit la perspectiva. La poesia ha esdevingut or fos que cerca el nostre motlle i adopta la forma que li volem —que li

podem— donar. L'elaborada narrativitat de «Coral romput» és un seguit de peces difícilment destriables: «vàrem ser feliços», conclou al començament del poema l'autor després de descriure una primera nit d'amor, amb els cossos nus sobre els llençols blancs; però al costat de l'experiència sentimental i eròtica no para de dipositar carreus d'altres construccions que se li barregen en l'edifici del record (els indrets, els museus, els monuments, les inscripcions...). De vegades la sensació de varietat (i desgavell) museístic és similar a la sensació (tan ben aprofitada per Vicent Andrés Estellés) d'estar fullejant un diari, de saltar d'una notícia a una altra o, fins i tot, de fullejar al mateix temps espais i seccions diversos que apareixen publicats contigus dins la mateixa plana. Quines són les raons d'aquesta riquesa? Segurament aquell intent de salvació taxonòmica a què em referia a l'inici: «mentre escric, mentre tracte de no morir del tot», escriu en un altre lloc de «Coral romput», però també, més endavant: «Jo m'he posat a escriure sense saber què dir.» L'escriptura ha permès al poeta d'anar creant racons per als seus objectes, d'anar dipositant paraules dins les seves vitrines, d'anar projectant focus de llum damunt les peces més emblemàtiques, d'anar catalogant amb un número i una etiqueta les visions, els records que quedaran desats més llargament, però que són clau en la constitució del tot. El forn del pa a primera hora del matí, el silenci colpidor de la mort de la filla, el goig brutal del plaer sexual, la defensa de la terra i del país, les lectures constants, les notícies del diari, el cinema... Podem —i hem de— saltar d'una vitrina a una altra. De la mà del poeta accedim a un món, ens l'endrecem a la nostra mida. Reconstruïm els anys, els paisatges, les gents del país. No partíem d'una ètica, però hi arribem. Ningú no ens hi ha conduït, només ens han donat els elements per descobrir-la tots sols. Aquesta és la paradoxa del museu desendregat i globalitzador, la paradoxa del tot. Aquesta és la poesia de Vicent Andrés Estellés: es fon a les nostres mans i ens ensenya a veure, gairebé tancat sota el vidre de les vitrines que són els seus llibres, quin era el més gran precepte ètic: el cost enorme de la felicitat.

FRANCESC PARCERISAS